

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 123 2002

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2003 och för recensioner 1 september 2003.

Från och med denna årgång av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-20-0

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

det Söderhjems krav på att den finlandssvenska litteraturen måste uppvisa samma kvalitativt höga nivå som de två litteraturer, den svenska och den finska, som den är interrelaterad till. ”I kraft av sitt bortaperspektiv lyckas han i flera centrala avseenden problematisera den svenska litteraturen i Finland”, konstaterar Holmström (s. 641). – Per Rydén får avsluta hela festskriften med en kärleksförklaring – för ovanlighetens skull i denna volym inte till Sverker Göransson utan till Staffan Björck, vars kritiska gärning i tidningen *Arbetet* under fem år av 1940-talet han ömsint synar. Han medger att Björck var ovanligt sträng mot böcker av Lagerkvist, Gullberg och Ferlin som kom ut vid denna tid och att han när det gällde den modernistiska poesin otåligt krävde mer av ”begriplighet”, detta innan han så småningom omorienterade sig ”på väg till ett bejakande” (s. 653). Rydén vill också framhålla att Björck var ”påfallande uthållig” i den kritiska verksamheten även om han, gissar Rydén, inte riktigt trivdes i den. Men – det för Rydén uppenbarligen mest angelägna att få fram om Björck: ”Han hör till de stränga. Han har sin linje. Han vågar och tar någon gång miste. Han kan ändra sig” (s. 655).

För att anknyta till denna litteraturkritiska final så kan man, som jag redan inledningsvis framhöll, inte kritiskt utvärdera en ”festskrift”, bestående av 56 bidrag av 58 olika personer, efter samma kriterier som gäller för en koherent framställning, genomförd av en eller ett par författare. Väljer man, som jag gjort, att försöka beakta alla för att därmed belysa helheten, blir det med nödvändighet mer fråga om löpande presentation av bidragen än om inträngande kritisk granskning. Men här finns, som förhoppningsvis framgått ovan, tillräckligt med uppsatser som erbjuder stimulerande läsning och som, i bästa fall, för vetenskapen en smula framåt för att man skall kunna gratulera Göteborgsinstitutionen – och Sverker Göransson – till ett aktningvärt arbete.

Ulla-Britta Lagerroth

Margherita Giordano Lokrantz, *Italien och Norden. Kulturförbindelser under ett sekel*. Carlsson Bokförlag. Stockholm 2001.

Margherita Giordano Lokrantz ägnar i *Italien och Norden* 350 sidor åt flera nordbors längtan till Italien – till Södern och kanske ofta, mer eller

mindre omedvetet, till den strävan efter en syntes av kristen vision och antik hedendom som ibland kallats klassicism – och åt en italiensares Skandinaviendrommar. I denna smakfullt utformade volym, som avslutas med en serie elegant återgivna illustrationer (och som gärna kunde ha försetts med ett personregister), har hon samlat tio studier/artiklar/föredrag från åren 1978–1997. Det har blivit en angenämt varierad bok som tar läsaren från Karl August Nicanders italienska diktning till Rombilder i den skandinaviska litteraturen mellan, grovt taget, 1960 och 1990, detta via uppsatser om Anne Charlotte Leffler i Neapel, om skandinavisten Solone Ambrosoli i Milano, och om Ibsens och Hamsuns och framför allt Selma Lagerlöfs Italienrelationer.

Men det handlar inte bara om variationer i tid och rum, utan också om växlande forskningsfält och metoder. De dryga 90 sidorna om Nicander – bokens längsta ’kapitel’ – är en textkritisk utgåva av de dikter han författade på italienska. Lefflerstudien skulle kunna kallas framför allt psykologisk-biografisk: det är en undersökning av hur den napolitanska miljö hon lärde känna mot 1880-talets slut går igen i hennes verk. I Ibsenuppsatsen driver MGL en tes om ett visst renässansporträtts möjliga betydelse för gestaltningen av Hedda Gabler, och Hamsunsidorna är främst en allmänpresentation av norrmanen och Italien. Översättaren-förmedlaren står i centrum när MGL berättar om Ambrosoli, och de fyra Lagerlöfbidragen handlar i första hand om författarinnans källor och arbetsmetod i några noveller och legender, men tar också upp vad som hänt med *Gösta Berlings saga* och *I Nasaret* på främst de italienska operascenerna. Den avslutande redogörelsen för Rombilder i den samtida nordiska vitterheten är snarast en kommenterad bibliografi som på cirka 30 sidor låter ett åttital författarnamn passera revy: de flesta är förstas skönlitteratörer, men även populärvetenskapare och konstnärer bereds plats, och det hela avrundas med ett litet avsnitt om ”Det religiösa Rom i skandinaviska verk”.

Av särskilt intresse tycks mig vara sidorna om Nicander och Ambrosoli, just därför att dessa personer är *minores*, vilkas status eller pondus i dag inte alls kan mäta sig med den ryktbarhet eller den prestige som tillkommer Hamsun, Ibsen och Lagerlöf, eller för den delen i någon mån även Leffler. MGL har en särskild anledning att syssla med Nicander: hon har tillägnat utgåvan

minnet av sin far, Gunnar Lokrantz, som 1939 disputerade på en fortfarande grundläggande avhandling om denne en gång så hyllade skald som i dag nästan helt försvunnit ur våra litteraturhistoriska översiktsverk, och som numera verkar vara mest bekant för att han delar minnesvård med Stagnelius på Maria Kyrkogård i Stockholm. MGL inleder sitt arbete med ett biografiskt avsnitt som följs av en redogörelse för Nicanders tematiska och stilistiska förebilder och för hans italienska studier, det må röra sig om språk eller om litteratur i allmänhet, eller om exempelvis metrik. Föga överraskande är det Dante och Petrarca, Ariosto och Tasso samt de s. k. arkaderna, som lockar den unge svensken; av de mer samtida poeterna noterar man hans intresse för Alfieri. (Arkaderna kallade sig och kallas en grupp poeter som mot slutet av 1600-talet revolterade mot ett då rådande barockt estetikideal, och som tack vare sina tidigare kontakter med den, när det begav sig, nyligen bortgångna exdrottningen Kristina av Sverige i alla fall indirekt har en viss anknytning till vår egen kulturhistoria. Tydligt var det i denna arkadiska krets framför allt Giovambattista Zappi som fångade Nicanders nyfikenhet: denne för sin elegans och sitt raffinemang av somliga högt gouterade poet har också avfärdats som ett slags diktens gullebarn, en sockersöts inställsam, vek och effeminerad amorinlyriker.) MGL:s textkritiska kommentarer och variantapparat gör tvivelsutan ett förtroendegivande filologiskt intryck, och varje dikt förses med en koncis introduktion jämte en ordför-ord-översättning till svenska; klargörande är också naturligtvis utpekandet av Nicanders källor och de italienska texter eller kontexter han refererar till. Denna nyttiga studie har tidigare bara varit tillgänglig på italienska; det är utmärkt att den nu också går att läsa i svensk språkdräkt – och därmed tillåter oss att både komplettera och en smula nyansera bilden av en diktare som i sitt poem "Fosterlandskänslan" på svenska bl. a. sjöng om hur "i Tassos stanzer lätt man känner / Ett Italien igen".

Också studien över Solone Ambrosoli har ett påtagligt nyhetsvärde. Man vet inte mycket om denne milanesiske numismatiker som hyste en sådan beundran för de nordiska kulturerna, och som i början av 1880-talet gjorde sin förmodligen enda resa till Danmark, Sverige och Norge. MGL belyser förtjänstfullt såväl hans urval av nordiska skaldestycken som de översättningar

han presenterar. Ambrosoli fastnade uppenbarligen för skalden från det egna seklet, för dikter med kristen, idylliserande och idealistisk – kanske idealrealistisk? – tendens som han delvis bör ha stött på i en omarbetad upplaga från 1874 av *Svea. Poetiskt album*. Bland hans författare märks Nicander, Topelius, Vitalis, Snoilsky och Oscar II... Översättaren Ambrosoli ville ofta behålla den svenska metern, vilket naturligtvis inte alltid var så enkelt eller så lyckat. MGL:s lite 'impressionistiska' granskning av hans tolkningar ger vid handen att han översätter fritt men korrekt; även om han alltså inte gör sig skyldig till några direkta felaktigheter, lyckas han ej alltid återskapa atmosfären i de valda dikterna. Iakttagelsen är säkerligen träffande; och med tanke på att Ambrosoli under sitt Lundabesök tydligt tänkte en del på Esaias Tegnér kan man fråga sig om han kände till dennes maliciösa karakteristik av italienskan i sin dikt "Språken": "Nöjets och trånadens språk, du är blott en stämman ur flöjten / hela ditt väsen är sång, hvarje ditt ord en sonnett. / Älskade dufva, blif kvar och kuttra om längtan och njutning: / skada ändå i ditt land sjunga kastraterna bäst." Ligger det någon sanning i detta kan det knappast vara lätt för en italiensk översättare att göra rättvisa åt ärans och hjältarnas språk.

Att här redogöra för samtliga studier skulle föra för långt. Det må räcka med att framhålla att det finns åtskilligt av intresse, och en mängd värdefull information, i denna välformulerade och lästlästa bok, som också på ett sätt är förunderligt otidsenlig: i den meningen att MGL på gott och ont skriver som om de senaste decenniernas teori- och metoddiskussioner aldrig förts. Hon praktiserar en jämförande litteraturhistoria som väl svara mot delar av den komparativa syn som var 1960-talets, men som i dag tvivelsutan behöver kompletteras (om än ej alltid revideras) på åtskilliga punkter. Visst kan det kännas befriande att få se svensk poesi i italiensk språkdräkt diskuterad utan att behöva arbeta sig igenom en massa sidors översättningsteori, nog kan det vara både roligt och givande att läsa om relationer mellan målarkonst och ordkonst eller mellan litteratur och opera utan att möta ett ord om interartialitet och intermedialitet. Samtidigt förhåller det sig nog så att ett visst aktuellt intertext- och kulturkategoritänkande kunde ha berikat framställningen. Frånvaron av 'metaismer' i MGL:s i god mening kommenterade deskrip-

tiva framställning har alltså, kan man säga, sina negativa konsekvenser; men det ska då omedelbart tilläggas att hon bedriver sin komparatism i ett sympatiskt anspråkslöst tonläge och på ett ofta säkert vis, vilket i de flesta fall ger rimligt säkerställda resultat. Både brödtexten och den rika notapparaten redovisar icke sällan goda belägg för de påstående som görs – låt vara att t. ex. hennes tes om hur en renässansmålning har påverkat Ibsen när han skrev *Hedda Gabler* ej tycks mig alldeles övertygande: här borde nog större hänsyn ha tagits till (det biografiska) materialets uppenbara begränsningar.

Man kan, till sist, framför allt hoppas att MGL snart återkommer med en essä om Italien i Norden och/eller Norden i Italien i ett mer övergripande perspektiv, som kunde supplerat det Bengt Lewan m. fl. redan givit oss. Fältet är förvisso stort, men en hel del förarbeten är gjorda, och MGL har tack vare sitt gedigna vetande tvivelsutan goda synpunkter att förmedla på inte minst italienarnas bild av den nordiska kultur och den etnotyp som trots allt frammanas på några av sidorna i hennes här aktuella volym. Jag tänker bl. a. på den boktitel – *Lanima del Nord* – till vilken hon själv hänvisar i början av sin Hamsunstudie. Det skulle då inte handla så mycket om den sanna historien om en flerkulturell utbytesverksamhet med Italien och de nordiska länderna som huvudaktörer, utan mer om de sagor eller myter om främmande folksjäl-lar som spelar så stor roll i vissa s. k. interkulturella sammanhang – och som, om man så vill, Tegnérns ovan citerade verskåseri är ett så roligt uttryck för.

Magnus Röhl

Birgitta Holm, *Tusen år av ögonblick. Från den heliga Birgitta till den syndiga*. Albert Bonniers förlag. Stockholm 2002.

I Birgitta Holms nya essäsamling tar ett av kapitlet upp en episod ur *Dagbok för Selma Ottilia Lovisa Lagerlöf*, den fiktiva dagbok som Selma Lagerlöf gav ut 1932. Författaren var då sjuttiofem år gammal, medan den tänkta dagboksskriverkan var fjorton och skriver år 1873. Dagboken omfattar tretton veckor och är förlagd till Stockholm, vilket Selma Lagerlöf själv förvånat kommenterat i ett brev till KO Bonnier: ”Jag är

ju annars lite rädd för städer, men min vistelse i Stockholm under våren 1873 medförde en sådan utveckling av mitt fantasiliv, att jag funnit det omöjligt att förbigå den.” Vistelsen i Stockholm, som orsakades av besök på Ortopediska institutet för behandling av Selma Lagerlöfs hälsa, innebar samtidigt mötet med kultur i nya former och vidgade perspektiv. En dag besöker man t. o. m. bårhuset på Karolinska institutet, där flickan får se fyra självmördarlik bland vilka finns en kvinna. På hemvägen upplever hon Stockholm som en ful stad, där de mötande antar likens utseende. Hon får dagen efter tanken att de vackra draperierna från en tavla med kungligt motiv i fantasin skulle kunna bredas över liken, som hon inte kan frigöra sig från. Denna insikt har Birgitta Holm tidigare velat se som ”formeln” i det lagerlöfska författarskapet: ”kungaskimret över verklighetens lik”. Hon skriver:

I det här sammanhanget blir den också något av en formel för en auerbachsk litteratursyn, en förening av det höga och det låga. Konst består av både-och. Den obönhörliga verkligheten som inte får glömmas. Men också skenet som helande och skylande bredds över den. (s. 148)

Detta är något av en nyckeltext i Birgitta Holms bok. Under rubriken *Tusen år av ögonblick* har hon samlat femton essäer om litteratur, genomgående av kvinnliga författare. De valda texterna spänner över tiden från den heliga Birgittas uppenbarelser till vår egen tid – alltså om man skall vara petig snarare 6–700 år än tusen – men ändå ett imponerande tidsspänn. Det är idel godbitar ur en kvinnlig svensk kanon som funnit nåd inför granskarens ögon och vi finner alltså Agneta Horn, fru Lenngren, Fredrika Bremer, Victoria Benedictsson, Elin Wägner, Maria Sandel och Moa Martinson på analyssoffan. Något överraskande är det Birgitta Stenbergs solkiga skildringar som får avsluta kavalkaden, när man kanske kunde väntat sig texter av Kerstin Ekman, eller Birgitta Trotzig, om nu förnamnet skulle fasthållas.

Det är alltså främst prosaisterna som lyfts fram, även om fruarna Nordenflycht och Lenngren får varsitt kapitel, och vid sidan av romananalyserna har påfallande många livsberättelser fått plats, man finner sålunda Agneta Horns självbiografi, Årstafruns och Victoria Benedictssons dagböcker och Ellen Keys essäer och brev analyserade.